

РОЗВИТОК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ НА ВОЛИНІ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Валерій Троценко,
аспірант кафедри політології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки;

Віктор Грисюк,
аспірант кафедри політології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

У статті розглянуто основні етапи розвитку суспільно-політичного процесу на Волині в період незалежності України. Трансформаційні процеси, що проходять в області, попри свою місцеву особливість, виходять із чергового етапу розвитку політичної системи України, а отже, розвиток суспільно-політичного процесу на Волині прямо залежний від всеукраїнського процесу трансформації.

Ключові слова: Волинь, суспільство, політика, влада, держава.

In the article the basic stages of the development of social and political process are considered in Volyn region during the period of independence of Ukraine. The transformation processes, which pass in this region, without regard to the local feature go out from the regular stage of the development of the political system of Ukraine, and consequently, the development of social and political process in Volyn region depend directly upon the all-Ukrainian process of transformation.

Keywords: Volyn, society, policy, power, state.

Історико-культурна спадщина, геополітичне становище Волині зумовлюють своєрідність процесу національного відродження в краї. Волинська область, як складова частина суверенної України, є активним суб'єктом державотворення. Волинь – це споконвічна українська земля. Вона має багате історичне минуле, значний соціально-економічний потенціал, визначається динамічними зрушеннями усіх сфер суспільного життя, у тому числі політичного процесу. Проте досліджувана у цій статті проблематика, попри свою актуальність, у вітчизняній політологічній літературі не достатньо висвітлена. Серед найбільш ґрунтовних праць, присвячених дослідженню суспільно-політичного процесу на Волині в цілому або його окремих аспектів, можна виділити роботи таких волинських науковців, як В. Бортніков, В. Бусленко, В. Денисюк, В. Ковальчук, В. Надольська, М. Тиский та інші.

Стаття має на *меті* проаналізувати перебіг суспільно-політичного процесу в окремо взятому регіоні України, що своєю чергою надає можливість розробити комплекс засобів подолання нестабільності суспільно-державного розвитку.

Проголошення незалежності України стало початком відліку нового часу в житті українського народу. Його ознакою став перехід від авторитарного режиму до створення підвалин сучасної демократичної держави. На цьому шляху необхідно було ліквідувати залишки старих суспільно-політичних відносин і побудувати нові, які поки ще не мали міцного підґрунтя в економіці, соціальних відносинах, духовній сфері. На виконання постанови Верховної Ради України від 24.08.1991 року «Про департизацію органів прокуратури, МВС, КДБ, органів державного управління Республіки Україна», було прийнято рішення об'єднати відповідно до якого припинялася діяльність політичних

партій, громадсько-політичних організацій у державних установах, управлінні внутрішніх справ, управлінні КДБ по Волинській області тощо. Аналогічні рішення приймалися й в інших містах області. Наприкінці серпня 1991 року на сесіях обласної, міських та районних рад були прийняті рішення, які мали символічне значення: про зняття з приміщень відповідних рад символів радянської епохи – герба та прапора УРСР.

Важливе суспільно-політичне рішення щодо встановлення історичної справедливості прийняла обласна рада у вересні того ж 1991 року. Відповідно до закону України від 17 квітня 1991 року «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» та постанови Кабміну про заходи щодо реалізації цього закону, рішенням обласної ради була утворена комісія з питань поновлення прав реабілітованих. Такі комісії були створені в Ковелі та інших містах області. Вже у грудні відбулося перше вручення посвідчень реабілітованим волинянам.

Проголошення незалежності України потребувало його юридичного закріплення. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року підтвердив прагнення народу до здобуття незалежності: 84,17% громадян України взяли участь у голосуванні, 76,02% висловилися за незалежність країни. Волиняни 96,32% голосів підтвердили Акт проголошення незалежності [1, с. 48].

Влітку 1992 року суспільно-політичне становище в області істотно погіршилося. Це було пов'язано з загостренням міжцерковних проблем, які значно ускладнювалися втручанням недалекоглядних політиків. Саме їх діями було загострено протистояння прихильників двох церков – Української православної та Української православної Київського патріархату. У конфлікт були втягнуті широкі верстви населення, громадські організації, депутати рад, органи державної влади. Область була фактично на межі масової конфронтації на релігійному ґрунті. Приводом до міжцерковних зіткнень найчастіше у той час ставали культові споруди, майно, поділ сфер впливу, боротьба за лідерство.

За таких умов 1 серпня 1992 року до священнослужителів, мирян та всіх громадян звернувся представник Президента у Волинській області В. І. Блаженчук і заявив, що «існує межа, за якою настає відповідальність» [2]. Політичних лідерів і депутатів закликано до зваженості й толерантності, а відповідальних працівників органів влади – до повної безсторонності в цьому конфлікті. 25 вересня вже Волинська обласна рада була змушена звертатися до глав УПЦ, УПЦ КП. «Будуючи правову державу, всі ми повинні дотримуватися норм і букви Закону, – йшлося у зверненні. – Оскільки церква в нас відокремлена від держави, ніхто – ні влада, ні, тим більше, громадські організації не мають права втручатися у її внутрішні справи. Це право тільки церкви і віруючих». У цій ситуації представники владних структур області зайняли виважену позицію, що сприяло зменшенню гостроти протистояння.

Важливим кроком на шляху українського державотворення стало запровадження інституту державної адміністрації. Останні були утворені навесні 1992 року відповідно до законів України «Про місцеві Ради народних депутатів, місцеве і регіональне самоврядування», «Про представника Президента України» та «Положення про місцеву державну адміністрацію», затвердженого відповідним указом президента.

Доленосною для України подією 1996 року стало ухвалення Конституції України. Довготривалий та непростий конституційний процес було успішно завершено. Волинська область не залишилася осторонь цього: органи влади, політичні партії і громадські об'єднання взяли активну участь в обговоренні проекту Основного Закону країни, впливали суспільну свідомість, тиснули на центральні органи влади, наполягаючи на скорішому ухваленні остаточного проекту Конституції. З початку 1996 року в області з цього приводу пройшла низка заходів: конституційний схід інтелігенції Волині, зустрічі керівництва області з лідерами політичних партій та громадських організацій, «круглі столи» тощо. У квітні того ж року відбулася восьма сесія обласної ради, на якій було

обговорено проект Конституції й висловлено побажання скорішого її ухвалення Верховною Радою.

На характер політичного процесу у другій половині 1990-х років значно вплинули парламентські та президентські вибори відповідно 1998 і 1999 років. За результатами першого туру президентських виборів, що відбулися 31 жовтня 1999 року, найбільшу кількість голосів у Волинській області отримав Л. Кучма – 51,4%, Є. Марчук – 14,2% і, несподівано для багатьох Н. Вітренко набрала 9,7%, випередивши П. Симоненка, який набрав лише 5,1% голосів. У другому турі виборів, які відбулися 14 листопада 1999 року, за Л. Кучму волиняни віддали 75,45% голосів. За П. Симоненка – 19,19% голосів [1, с. 76-77]. Президентські вибори показали, що для більшості жителів Волині кандидатура Л. Кучми сприймалася щонайменше як гарантія стабільності економічного та політичного курсу.

16 квітня 2000 року відбувся другий в історії незалежної України всеукраїнський референдум. Він став водночас засобом внутрішньополітичної боротьби та інструментом реформування політичної системи. Йшлося про зміни до Конституції України. Чотири питання, які були внесені до бюлетеня, стосувалися додаткових повноважень Президента України щодо дострокового припинення повноважень Верховної Ради України, обмеження депутатської недоторканності, зменшення чисельності парламенту з 450 до 300 депутатів та формування двопалатного парламенту. На Волині участь у голосуванні взяли 86,13% із загальної кількості громадян, включених до списку. За дострокове припинення повноважень Верховної Ради України Президентом України висловились 90,48% волинян, за обмеження депутатської недоторканності – 92,25%, за зменшення загальної кількості народних депутатів України – 93,05%, за двопалатний парламент – 86,58% мешканців області [3, с. 242].

Політичну атмосферу 2001 року в Україні визначила низка подій, яка суттєво вплинула на розвиток політичного процесу: оприлюднення записів майора М. Мельниченка, виступи й демонстрації з вимогами відставки Президента України Л. Кучми, відставка уряду В. Ющенка. Все це так чи інакше було пов'язано з виборчою кампанією 2002 року до Верховної Ради України. На виборах до українського парламенту за партійними списками переконливу перемогу здобув блок «Наша Україна». Однак скористатися плодами перемоги цієї політичній силі не вдалося. Влада за допомогою політичних маніпуляцій, формування так званої більшості в українському парламенті змогла «усунути» прихильників «Нашої України» від реальної влади, яка їм належала на правах переможців.

16 вересня 2002 року виповнилося два роки з дня зникнення журналіста Георгія Гонгадзе. У цей день на Київському та Театральному майданах Луцька, як і по всій країні, відбулися масові заходи, організовані опозицією в рамках Всеукраїнської акції протесту «Повстань, Україно!». 2003 рік знаменувався значним ускладненням суспільно-політичної ситуації внаслідок низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, пов'язаних з активізацією та консолідацією опозиційних режиму Л. Д. Кучми сил. Представники творчої інтелігенції, митці гостро відчують коливання «температури» в суспільстві й ставлять точний діагноз у випадках його хвороби. Тому їхнє слово є своєрідним «барометром» суспільних настроїв та атмосфери, що панували в країні й зокрема на Волині на початку 2000-х років. Так, головний редактор незалежної громадсько-політичної газети «Волинь», заслужений журналіст України С. Сачук, оцінюючи стан суспільної свідомості жителів краю влітку 2004 року, порівнював його із затьямним летаргічним сном, викликаним «наркозом байдужості, душевної лінії і безнадії» [4].

Як відомо, тотальне використання адміністративного ресурсу на президентських виборах 2004 року і пов'язані з ним масові фальсифікації спровокували початок «помаранчевої революції» в Україні.

31 жовтня 2004 року відбувся перший тур виборів Президента України, під час якого українські виборці показали високу активність. Волинська область за цим показником з

результатом 82,9% посіла друге місце після Тернопільської області (84,91%). Остаточні результати першого туру вдалося дізнатися лише 10 листопада. Кандидат у Президенти В. Ющенко переміг свого основного суперника В. Януковича на 0,55% голосів виборців.

Згідно із підрахунками ЦВК, за В. Ющенка віддали свої голоси 39,87% голосів (11 млн 125 тис. 395 виборців), за В. Януковича – 39,32% (10 млн 969 тис. 579 виборців), за О. Мороза – 5,81%, за П. Симоненка – 4,97%. На Волині основні кандидати на пост Президента України набрали таку кількість голосів: за В. Ющенка проголосувало 77,19% виборців, за В. Януковича – 10,48% [5, с. 96].

21 листопада відбувся другий тур виборів Президента України. Підрахунок голосів станом на 18 годину 22 листопада, коли було опрацьовано 99,38% бюлетенів, засвідчив, що В. Януковича підтримали 49,42% виборців, В. Ющенко – 46,7%. Бюлетені, що залишились, вже не могли вплинути на результат. На Волині в другому турі голосування, згідно з даними ЦВК, за В. Ющенка проголосувало 85,79% виборців, за В. Януковича – 11,85%. Одразу після закінчення голосування й оприлюднення перших результатів виборів штаб В. Ющенка назвав вибори грубою фальсифікацією і закликав народ до організованого руху опору на захист чесних виборів.

Вже о 14 годині 22 листопада тисячі волинян вийшли на Театральний майдан Луцька, аби висловити свій протест проти результатів виборів, які були оголошені ЦВК, підтримуючи в такий спосіб загальнонаціональну акцію непокори. Водночас на Театральному майдані розбивається наметове містечко, у якому почався запис волонтерів, охочих їхати на мітинг до Києва.

О 12 годині 23 листопада розпочалося засідання сесії Луцької міської ради. Тисячі людей вирушили під стіни міської ради, вимагаючи від депутатів ухвалення рішення, адекватного ситуації, що склалася. Сесія Луцької міської ради дала виражену оцінку політичній ситуації і своїм рішенням довела, що міська влада разом із народом. Міська рада констатувала, що перемогу на виборах Президента України у місті Луцьку здобув В. Ющенко, висловила недовіру ЦВК і поставила перед Верховною Радою України вимогу захистити конституційні права громадян України. Рішення було прийнято 38 з 45 депутатів міської ради. Перед учасниками мітингу виступив міський голова А. Кривицький, який попросив підтримати рішення депутатів.

Від Луцької міської ради колони демонстрантів вирушили на Київський майдан, де розпочалося надзвичайне засідання сесії обласної ради. В той же день, 23 листопада, на вимогу 36 депутатів була скликана позачергова 14-та сесія Волинської обласної ради четвертого скликання. На ній були розглянуті важливі політичні питання. Так, 51 депутат, які прибули на сесію, що складало більше 2/3 її складу, ухвалили рішення «Про суспільно-політичну ситуацію, що склалася в області та державі після проведення повторного голосування по виборах Президента України 21 листопада 2004 року», в якому висловили громадську недовіру ЦВК та звернулися до народних депутатів України щодо невизнання попередніх результатів підрахунків голосів на виборчих дільницях, де мали місце масові порушення закону України про вибори Президента України, а також запропонували визнати В. Ющенка всенародно обраним главою держави.

В умовах певного вакууму влади в Україні, опозиція утворила комітет національного порятунку. З метою координації зусиль та забезпечення порядку на місцях, у тому числі і на Волині, почали діяти місцеві відділення цього комітету. 26 листопада відбулися установчі збори Волинського обласного відділення комітету національного порятунку, до якого увійшли 17 осіб. Очолив його В. Бондар – майбутній голова Волинської обласної державної адміністрації.

26 грудня відбувся повторний другий тур виборів. 10 січня 2005 року ЦВК офіційно оголосила В. Ющенка переможцем виборів. Він набрав 51,99% голосів виборців. За його суперника, колишнього Прем'єр-міністра В. Януковича проголосувало 44,2%. Таким чином, Ющенко переміг із відривом у 2 мільйони 267 тис. 365 голосів, що становить 7,8%.

Не підтримали жодного кандидата в Президенти – 2,34% виборців [6]. На Волині В. Ющенко віддали свої голоси 90,71% виборців, В. Януковичу – 7,01% [7].

Після перемоги «помаранчевої революції», 10 січня 2005 року Волинський регіональний комітет національного порятунку прийняв рішення «Про принципи формування місцевих органів виконавчої влади після вступу на посаду Президента Віктора Ющенка», яким вирішено здійснити повну заміну в установленому чинним законодавством порядку керівництва обласної державної адміністрації, її управлінь, відділів та інших структурних підрозділів; керівництва районних державних адміністрацій, їх управлінь і відділів; керівництва обласних та районних підрозділів силових та правоохоронних органів; керівників державних установ і підприємств, причетних до дій або бездіяльності, наслідками яких стали порушення виборчого законодавства або прав громадян; посадових осіб місцевого самоврядування та державних службовців, щодо яких встановлено факти втручання у виборчий процес, що є грубим порушенням чинного законодавства.

17 січня 2005 року Волинський регіональний комітет національного порятунку ухвалив рішення «Про взаємодію з новопризначеним головою обласної державної адміністрації», згідно з яким голова ОДА повинен був приймати кадрові рішення лише після узгодження кандидатур з регіональним Комітетом національного порятунку.

31 січня 2005 року регіональний комітет національного порятунку ухвалив рішення «Про ситуацію стосовно державної виконавчої влади», в якому було висловлено стурбованість тривалою відсутністю голови облдержадміністрації, що «поглиблює некеріваність регіоном, гальмує його соціально-економічний розвиток». Тому обласний комітет вирішив звернутися до Президента України В. Ющенка з вимогою негайно звільнити з посади голови Волинської обласної державної адміністрації А. Француза, який формально її очолював, проте якому було висловлено недовіру Волинською обласною радою ще 26 грудня 2004 року. Комітет також вимагав скасувати і переглянути усі кадрові рішення, ухвалені Волинською ОДА та іншими органами державної виконавчої влади стосовно її посадових осіб після 26 грудня 2004 року.

2 лютого 2005 року коаліція більшості депутатських фракцій і груп Волинської обласної ради запропонувала внести до Кабінету Міністрів України та Президентові України кандидатуру В. Н. Бондара для призначення на посаду голови Волинської обласної державної адміністрації.

Після виборів 2004 року країна пережила нове випробування на зрілість української новонародженої демократії – чергові парламентські вибори 2006 року та позачергові 2007 року, які показали все недоліки політичної системи. Напередодні дострокових виборів учасники десятої сесії Волинської обласної ради п'ятого скликання, що проходила у березні 2007 року, прийняли звернення до Президента України В.А. Ющенка, в якому засуджувалися дії так званої антикризової коаліції та висловлювалася підтримка ідеї дострокових парламентських виборів. Дострокові парламентські вибори 2007 року мали розв'язати коло проблем, що паралізували владу; вони також повинні були легітимізувати політичну силу (сили), які дозволили б Україні й надалі просуватися шляхом реформ. Однак, на жаль, цього не сталося. Внутрішні протиріччя в колі правлячої еліти виявилися сильнішими за її прагнення до конструктивної співпраці.

Наприкінці 2007 року відбулася зміна керівника Волинської обласної державної адміністрації – її новим головою став працівник банківської сфери М. Я. Романюк, що стало свідченням незадоволення адміністрації Президента діями керівництва області.

Висновки. Таким чином, у ході виборчих кампаній початку 2000-х рр. і після них, представники політичної еліти вкотре продемонстрували відсутність толерантності, нетерпимість до поглядів опонентів, конфліктність, настанову на перемогу над суперником за будь-яку ціну. Протиріччя між вчорашніми одностайними часто були сильніші, ніж між ними та їх політичними супротивниками. Невміння знаходити

компроміси, нездатність поступитися часткою своїх інтересів залишаються характерними рисами української політичної еліти.

Сьогодні досить важливим для майбутнього України і Волині є консолідація дій всіх політичних сил заради виходу з політичної та соціально-економічної кризи, що своєю чергою дозволило б впроваджувати реформи, позитивно впливати на процеси соціально-економічного і культурного розвитку регіону, забезпечувати якісний рівень надання управлінських послуг населенню на рівні європейських стандартів.

1. Волинь на зламі століть: Історія краю (1989–2000 рр.) / Бортніков В. І., Надольський Й. Є., Денисюк В. Т. та ін. – Луцьк: Ред-вид. від. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2001. – 694 с. **2.** Блаженчук В. І. Будемо стриманими і мудрими // Волинь. – 1992. – 1 серпня. **3.** Погорілко В., Федоренко В. Референдуми в Україні: теорія та сучасність: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 256 с. **4.** Сачук С. треба жити своїм розумом // Волинь. – 2004. – 2 вересня. **5.** Бортніков В. І. Помаранчева революція на Волині: Історія. Факти. Документи. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 224 с. **6.** Віктор Ющенко – переможець першого туру // Волинь. – 2004. – 11 листопада. **7.** Вибори Президента України. Повторне голосування 26.12.2004. Підсумки голосування по регіонах України. Порівняння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>. **8.** Урядовий кур'єр. – 2005. – 12 січня.